

İLETİŞİM OLGUSUNUN MERKEZİNDEKİ İNSAN

Abdülkuddüs BİNGÖL*

Abstract

In diesem Artikel anhattetman auf der Mensch sowohl eines Natur sein als auch eines Klugheit Sein ist. Der Mensch hat einem bedeutend Platz in dem kommunikation aktion. Überall des Mensch ist es gibt auch kommunikation. In dieser Lage, Kommunikation bogreifen wird mit des Mensch sein gewissen hinkommen

.....

Bizler, varlık hakkındaki bilgimizi genel olarak dört ana soru ile araştırırız. Bunlardan ilki "*(var) mıdır?*" sorusudur. Bununla biz, şeylerin var olup-olmadıklarını bilmeye çalışırız. Çünkü var olduğunu bildiğimiz nispette, ayrımsal özelliklerini, hassalarını, ilineklerini, çeşitli açılardan sebeplerini bilmeğe yöneliriz. İşte bu noktada "*nedir?*" sorusu devreye girer. "*Nedir ?*" ile araştırılan, ya var olanın özünde ne olduğu, başka bir ifade ile, kendisini kendisi yapan şeyin ne olduğu, ya da adından neyin anlaşılması

---

*Prof.Dr., Atatürk Üniversitesi

gerektiğidir. Varlığını ve özünde ne olduğunu bildiğimiz şey hakkında daha sonra da "nasıl?" ve "niçin?" olduğunu sorarız. Çünkü, gerçekten bilgi hem özün bilgisi, hem de sebeplerin bilgisidir. Biz bir şeyin kendi özü ile var olduğunu ve olduğundan başka bir şey olmadığını sebeplerini bildiğimiz zaman, o şeyi bildiğimizi sanırız.

Öyle görülüyor ki, hangi anlamıyla olursu olsun, "nedir?" sorusu ile bilinmek istenen bir şeyin, daha doğrusu söz konusu şeyin bütün fertlerine aynı derecede ve eşit olarak delalet eden bir kavramın tanımıdır. Çünkü bu anlamda bilgi, bir şeyin hakikati ile, hakikatine delalet eden kavramı arasındaki rasyonel münasebetlerle ilgilidir.

Bir kavramın tanımı ise onun kaplam ve içleminin tayininden, belirlenmesinden ibarettir. Bu tür bir tayin ancak "cins-tür" ilişkisi içerisine sokulabilen kavramlar için mümkün görülmektedir.

Bilindiği gibi *içlem*, bir kavramın idrak edilebilir, kavranabilir muhtevası; *kaplam* ise kendisine ait fertlerinin bütünüdür. Esasen hakikatin düşünülebilmesi, araştırılması ve açıklanmasında daha büyük rol oynayan da içlemdir.

İşte "insan nedir?" sorusuna bu mantıki perspektiften bakıldığında "insan konuşan-düşünen,akıllı-hayvan-canlı"dir, sözü doğru bir cevap olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gerçekten de mantıkçıların insanla ilgili bu tanımları "tam özsel" bir tanımdır. Tanımda belirleyici olan "konuşan-canlı" kavramı, haricte var olan insan fertlerinden alınıp soyutlanarak,

yine onlardan her birine aynı derecede delalet etmesi açısından oluşturulan zihne ait tümel bir mahiyet, tümel bir kavramdır. Üstelik bu tümel kavram, insana özgü de olsa onun birtakım ilineklerinden değil bütünüyle özünden ve hakikatinden alınmıştır. Zaten tanımı özsel kılan da budur.

Oldukça yalın görünen bu tanım, aslında bir yandan insanın karakteristik işlemini belirlerken, öte yandan da onun varlık hiyerarşisindeki yerini tayin etmekte ve dolayısıyla insanın bütün varlık şartlarına, onunla ilgili bütün yapıp-etmelerine delalet etmektedir. Tanımda *insan bütünü*nün, onun ontik yapısının iki farklı yönüne dikkat çekilmektedir; *canlı, konuşan* ya da *düşünen*. Bunlardan birincisi onun daha genel olan ortak yönü, ikincisi ise onu kendisi yapan özelliğidir.

Bir kere insanın mantiki mahiyeti bilindikten sonra, bu kavramın çeşitli yönlerden delaletleri üzerinde ilgi yoğunlaşmış ve özellikle de onun hakikati söz konusu olduğunda, onun nasıl bir varlık olduğu konusunda birçok spekülasyonlar, birçok teoriler ortaya atılmıştır. Onunla ilgili araştırmalar gittikçe derinleşerek devam edegelmiştir.

Şu bir gerçek ki, daha mantiki tanımdan itibaren ilk çağdan beri gelişen bütün felsefi ve ilmi teoriler ve belli eğitim tarzları insanın "*dual bir varlık*" olduğunu; iki, hatta bazen daha çok parçadan meydana geldiğini vurgulamaktadır. Grek Dünyası'nda bu "*duyular-akıl*" ,Kant'da "*Tabii varlık-akıl*", Scheller'de *psiko-vital ve Geist*", Dilthey' de "*ruh-beden-Geist*", monist dinlerde "*ruh-beden*", "*iyi-kötü*" ...vbg. değişik kavramlarla dile getirilse de, hepsinde işaret edilen, insanın "*canlı cinsi*" içerisindeki ortak, *tabii yanı* ile yani bir anlamda bedeni ile, bu ortak yanda onu mahiyeti

açısından farklı kılan *akıl yanı*'dır ki, bu anlamda zaman zaman "*ruh*" da yaygın olarak kullanılmaktadır. Yoksa insan ile diğer canlılar arasında yalnız bir derece fark kalırdı.

Bunun içindir ki, insan, bir yandan "*tabiat bilimleri*" nin konusu olurken, öte yandan "*manevi ilimler*" in konusu olmaktadır. Biyoloji, Anatomi, Psikoloji, Sosyoloji, Bilgi Teorisi, Meta Fizik, Etik, Ontoloji ...vb. hep insanda birleşirler. Çünkü insan bütün varlık unsurlarını kendisinde toplayan bir varlıktır. Dolayısıyla o, bütün varlık problemlerinin buluştukları bir noktadadır. Böylece adını ne koyarsak koyalım, öyle anlaşıyor ki, insanın *varlık bütününde* iki alan mevcuttur. İnsanla hayvan arasındaki mahiyet farkını gösterebilmek için bu iki alanın kabulü zorunlu gibi görünmektedir. Dolayısıyla insanı anlamak isteyenler gayretlerini onu bu iki alan bütünlüğü içerisinde kavramağa yöneltmelidirler. Yoksa insanın bütünlüğü hakkında konuşmak mümkün olmaz.

Gerçekten insan, beden yapısı ve organlarının donatımı ile adeta bir hayvandır. Hem de aciz ve naçiz bir hayvandır. O, bu tabii yanıyla bir çok yoksunlukları kendisinde toplayan bir varlıktır. Gerçi o, kendisi için gerekli olan birçok kabiliyetle donatılmıştır. Ancak bunlar doğarken, hazır durumda değildirler. Aksine uzun bir eğitimden sonra ortaya çıkarlar. Mesela insan, bir yaşından önce yürüyemez; yaklaşık yirmi yaşından önce geçimini temin edemez. Kendisini müdafaa ve muhafaza edebilecek güce sahip bir organı olmadığı için harici bir alete, bir silaha muhtaçtır...vb. Buna karşılık diğer hayvanlara yaşamaları için lazım olan tabiat verilmiştir. İnsanın aksine onların kabiliyetlerinin gelişmesi için uzun zaman isteyen bir eğitime ihtiyaçları da yoktur. Onlar bütün kabiliyetlerini

beraberlerinde hazır getirirler. Zaman onları daha becerikli yapsa da, onlara bir şey katmaz.

Bununla beraber insanın görünüm alanına ait olan bu *tabii varlık yanı* ile de bazı fonksiyonlara sahip olduğu bilinmektedir. Ancak bunlar onun insanlığına has olmaktan çok, diğer canlılarla ortak olan ilineklerini oluşturur. Bunlar insanın canlılığına ait başarıları ve eğilimleridir. Bunlar sayesinde insan, kendini korur; soyunu devam ettirir; hoş olan ve fakat yalnız bedeni zevklerine ait kabiliyetlerinin korunmasını sağlar.

Bu yanıyla insan *duyular dünyasına* aittir. O, telaşları, aşırı istekleri, heyecanları, duyuları ve anlayış kabiliyeti ile tabiat kanunlarına bağlıdır. Bu noktada insanın diğer hayvanlardan farkı, diğer hayvanların her birinin bütünlüğü ile tabiat kanunlarına bağlı olmasına karşılık, insanın sadece bir yanıyla bu kanunlara bağlı olmasıdır.

Öyle görünüyor ki, *insan bütünü*'nün ne olduğunu ona sadece bir canlı organizmaymış gibi bakarak açıklayamayacağımız gibi, insanı yalnız bir obje olarak ele alıp insan bütünlüğünü parçalayarak onu bir laboratuvar malzemesi gibi görmeye çalışan ve böylece inceleyen Psikoloji ve Tabiat Bilimlerinin gözüyle de insanın *neliğini* açıklayamayız. Çünkü Psikoloji ve Tabiat Bilimleri onun şu yahut bu organik ve yahut da psişik fonksiyonları hakkında bilgi sağlarlar; bu fonksiyonların bağlı oldukları şartları ve kanunları tanırlar. Kuşkusuz bunlar çok değerli bilgilerdir. *İnsan bütünü*nün anlaşılmasına da yardımcı olurlar. Ancak yalnız bu bilgilerle *insan bütünlüğünü* tanımlamaya kalkarsak aldanırız. Zira bu açıdan bakıldığında, yukarıda da belirttiğimiz gibi, insan ile diğer canlı organizmalar arasında sadece bir derece farkının olduğu görülür.

Bu da, insan organizmasının daha mükemmel, onun diğer hayvanlara göre daha zeki olduğunu....vb ni söylemenin ötesine geçemez. Bu bilgiler de "*İnsan canlılar arasında en yüksek değeri taşıyan bir varlıktır*" şeklinde sahip olduğumuz ortak kanaati doğrulamak mümkün değildir. Çünkü insan yalnız canlılık yönünden taşıdığı nitelikleriyle bu yere layık değildir.

Öyle ise insanı diğer canlı organizmalardan ayıran derece farkını aşan, en azından, diğerlerinin aksine, onun üç boyutlu bir zaman içinde yaşadığını ve kosmozdaki özel yerini göz önünde bulunduran ve de psiko-fizik organizasyonuna bağlı olmayan apayrı bir alan olmalı ki, onun mahiyetinin ortaya koyulmasına hizmet etsin. İşte bu, onun *akıl yanısıdır*. İnsanın mantiki tanımında yer alan "*düşünen-konuşan*" kavramıyla da onun bu yanı vurgulanmaktadır. Zaten insanı insan yapan da *onun akıl yanısıdır*.çünkü "*akıl*" canlı cinsi içerisinde insan türünü belirleyen ayrımsal özelliğidir. O halde insanın ne olduğu hakkındaki bilgilerimizin yetkinliği,onun bu ayrımsal yanını da dikkate alarak insana bir bütün olarak, başka bir ifade ile felsefi yöntemle, ona ne ölçüde bakabildiğimize bağlıdır.

Kuşkusuz, aklın bir mahiyet tanımını yapamayız. Bununla beraber insan bütünlüğü içerisinde anlam kazanan akli kabaca, insani eylemde tedbir ve tasarrufa sahip bir güç; şeylerin mahiyetini idrak edebilen, düşünme, bilme yetisi; prensiplerinden hareket ederek kendisine has yapısıyla bilinenlerden bilinmeyenleri çıkaran bir kabiliyet diye tasvir edebiliriz. Diye biliriz ki, insani yapıya ait mükemmelliğin bütün sırları onun bu ikinci yanında gizlidir. İnsanın bu ikinci yanı *akıl varlığı* yanısıdır. Hemen belirtelim ki, burada *akıl varlığı* kavramı, insanı her şeye üstün kılan, diğer

hayvanlarla onun arasındaki apayrılığı temellendiren ve ona erkinlik (otonomi-muhtariyet) sağlayan bir prensibi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu anlamıyla kavram, *akıl* kavramının sadece mantiki yönünü değil, aksine bu yönüyle birlikte *kişilik* ve *hürriyet* kavramlarını da kapsamaktadır.

Bu özsel yanı iledir ki, dil, ilim, teknik, ahlak, vicdan, sanat, adlandırma fonksiyonu, hak ve adalet duygusu, devlet kurmak, kavram yapmak, tarihilik, hürriyet, din vb. hep insana has özellikler olarak karşımıza çıkar. İyilik, sevgi, nefret, pişmanlık, saygı vb. de böyledir. Zira *akıl varlığı* kavramı bunlar ve benzeri gibi emotional bir akt grubunu da içine almaktadır.

Bütün bunlar ve bunlara ekleyebileceğimiz benzer fenomenler, artık bir *akıl varlığı* olan insanın özel üstünlükleridir; onun varlık şartlarıdır. Aynı zamanda onun varlık yapısının temelinde yer alan felsefi problemlerdir. Bunlar insan varlığını, onun varlık şartlarını ve kosmozdaki yerini, insanı bütünlüğü ile kavrayan bir bilgi olmak isteyen Felsefi Antropoloji'nin de önemli konularıdır.

Biz de burada bu fenomenlerin incelenmesini, görevi bütün bunların insanın varlık yapısından nasıl çıktığını eksiksiz olarak göstermek olan Felsefi Antropoloji ye bırakarak, maksadımızı aşmayacak şekilde bir kaç noktaya dikkat çekmek istiyoruz.

Öncelikle insanın bu ikinci yanı, onun makul (intelligible) yanıdır. Bu alanda artık tabiat kanunlarının belirleyiciliği sona ermiştir. Onun yerine insanın iradesi ve hürriyeti geçmiştir. İnsan artık temelini akılda bulan kanunların etkisi altındadır. Zaten *akıl sahibi olmak hür olmak demektir*. Hür olmak ise insan olmak demektir. Öyle görülüyor ki, bu anlamda insanın hür olması,onun aklin kanunlarına göre hareket etmesi ve yapip-etmeleri hakkında

hesap vermesi demektir. Bu da onun ahlaki yanısıdır. Zaten ahlaki kişilik de akıl sahibi bir varlığın ahlak kanunlarına dayanan hürriyetidir. Bu noktada mutlak bir hürriyetten çok bir belirlenmişlik söz konusudur. Gerçekten de insan bütün fiillerinde hür değildir. Ancak onun akıl yanısını belirleyen bu kurallar tabiat tarafından dikte ettirilmemektedir. Aksine insanın kendisi tarafından koyulmuştur. Kaldı ki, hürriyet bir imkandır. İnsan da bir imkanlar alanıdır. Bunların gerçekleştirilip gerçekleştirilememesi kendisine bırakılmıştır. Onun mükemmelliğinin bütün sırlarını ortaya çıkarıp yetkin kılacak olan da onun eğitimidir.

Diğer taraftan kavram oluşturabilen tek canlı insandır. O bu sayede kendisinin tanımını yapabildiği gibi, ötekisinin de tanımını yapabilmektedir. Tümel kavramlar oluşturarak bir mahiyetin altında sıralanan bir çok şeyi sınıflayabilmekte, bunlar arasında ortak olanlarla ayrımsal olanları ayırabilmektedir. Sonra da herbirşeyin sebebini bilmeye çalışmaktadır.

İnsan *tümel*leri (küllileri) idrak edebilen tek canlı olmakla birlikte bunlar arasında oluşan isnatları, yüklemeleri de bilir; ayrıca hükümde zorunluyu, mümkünü ve kontenjanı ayırır. Böylece o eşyanın rastlantıya bağlı nasıllığının ötesinde, özünde ne olduğunu kavrar, bilir. Onu hakikatinden soyutlayarak kavramlaştırır, ideleştirir. İnsan duygularını bastırabildiği içindir ki, idrak dünyasının üstünde bir fikir dünyası kurar. O böylece mutlak varlığın bilgisi olan felsefi metafizik için bir pencere açar. Üstelik insan bütün bilgilerini dili sayesinde kendinden sonraki nesillere aktarabilmekte, kendinden önceki nesillerin bilgilerini kullanabilmekte, geçmiş, anı, geleceği yine dili sayesinde birbirlerine bağlayabilmekte ve üç

boyutlu zaman içinde bir kültür varlığı olarak kök salabilmektedir. Aksi taktirde ne kültür, ne de gelişmeden söz edilebilirdi.

İnsanın akıl yanıyla ilgili bir önemli konu da onun dini bir varlık oluşudur. Gerçekten din, insanın temel yapısına ait bir problemdir. Öyle ki, her filozof felsefesinde, bu probleme bir yer vermiş; bazıları sadece problemi araştırmış, bazıları çeşitleri problemleri dinin verileriyle uzlaştırmaya çalışmış, bazıları da dinin temel doktrinine dayanarak felsefe problemlerini açıklamak istemişlerdir. Dini görüşün, bir çok filozofun insan anlayışına etki yaptığı da bir gerçektir. Zira din insana şekil kazandıran bir faktördür. Daha çocuk yaştan itibaren dini -ahlaki buyrukların, din havası içinde geçirilen anlardan itibaren ona manevi bir form kazandırdığı inkar edilemez. Din insanın bir maddi, bir de manevi yanının olduğunu söyler. Kötülüğü temsil eden maddi yanı (canlı yanı, tabiat yanı), iyiliği temsil eden de manevi yanı (düşünen, akıl yanı)dir. İnsanın çabası iyi yanının ortaya çıkabilmesi için kötüyü dizginlemek olmalıdır. Bunu başaran kimse ebedi mutluluğu yakalamış ermiş kişidir. Başaramayan ise günahkardır ve tanrı onu cezalandıracaktır.

Dinde olduğu gibi felsefenin de dualiteye dayanan ve kaynağını genellikle dinden alan bütün görüşlerinde, insanın *tabii yanı*, sanki onun *akıl yanına* emanet edilmiş gibidir. Çünkü insan, ancak *akıl varlığı* yanıyla kişilik ve hürriyet sahibi olmasıyla, pür akıl ve bütün varlığıyla hür olan bir varlığa, Tanrı'ya bağlanır. Böylece insan bir yanıyla tabiata bağlı kalırken, diğer yanıyla da Mutlak Varlığa bağlanmaktadır. Bir yandan o, Mutlakın bilgisini elde etmeye, onu anlamaya, onu kavramaya çalışırken, öte yandan Mutlakın Varlığı onunla bilinmekte ve O'nda gerçekleşmektedir.

Bütün bu mülahazalardan sonra şunu söyleyebiliriz: İnsanın özünde ne olduğu meselesi, mantıkta "*konuşan(düşünen-akıllı)-canlı*" kavramıyla ortaya koyulurken, bu kavramın çeşitli yönlerden delaletlerine bağlı olarak ortaya çıkan problemler, ilk çağdan itibaren bir yandan felsefede çözüm ararken, öte yandan dinde cevap bulmakta ve tabiat bilimlerinden manevi bilimlere kader, bir çok bilimin de konusu olmakta ve olmaya da devam etmektedir. Böylece insan kavramına farklı alanlarda farklı anlamlar yüklediği için felsefede insan, dinde insan, bilimde insan gibi, çoğu kez birbiriyile uzlaşmayan farklı insan telakkileri de karşımıza çıkıyor. Kavramlara kullanıldığı alanlara ve onları kullananların felsefi inancına, dünya görüşüne göre, değişik anlamlar yüklenmesi tabiidir. Felsefi Antropoloji ise bu bölünmüşlük karşısında, insanın bütünlüğünü parçalamadan, onun *neliğine* cevap bulmak yolundaki gayretlerini, insani olan bütün bu özel fenomenleri problem alanı olarak seçerek sürdürmektedir.

Bununla beraber insanı anlama yolunda ortaya koyulan bütün çabalar, adeta onun mahiyet tanımını şerh ederek, insanın bir yanıyla "*tabiat varlığı*", diğer yanıyla da "*akıl varlığı*", "*hür bir varlık*" olduğunda birleşmekte ve insanın kosmozdaki yerini böylece tayin etmeğe çalışmaktadırlar. Çünkü yalnız görünen yanıyla insanı tanımlamak yanıltıcı olacaktır. "*Ete, kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm*" diyen Yunus, bunu ne güzel vurgulamaktadır. Zira Yunus'u Yunus yapan, onun eti-kemiği değildi; aksine onu kendisi yapan, "*bir ben var benden içeru*"da ifadesini bulan içindeki "*ben*" idi. İşte o "*ben*"i keşfettiğimiz zaman insanın ne olduğu bilgisine daha yetkin olarak sahip olacağız. Öyle ise insan nedir?